บทที่ 4
สถานการณ์การค้าข้าวของโลกและส่งออกข้าวของไทย

4.1 สถานการณ์การบริโภค การผลิต และค้าข้าวของโลก

ข้าวจัดเป็นพืชอาหารที่สำคัญของโลกประเภทหนึ่ง ในรูปที่ 4.1 แสดงให้เห็นว่าการบริโภคข้าวของโลกมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นมาโดยตลอด โดยในปี พ.ศ. 2552 มีปริมาณการบริโภคข้าวของโลกรวมทั้งสิ้น 354,603 พันล้านตัน การผลิตและการบริโภคข้าวส่วนใหญ่จะอยู่ในทวีปเอเชียเนื่องจากมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการผลิตข้าวและมีพฤติกรรมการบริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก นอกจากนี้จากการขยายตัวของประชากรอย่างรวดเร็วในภูมิภาคดังกล่าว ส่งผลให้มีการสนับสนุนการผลิตข้าวเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการใช้ภายในประเทศ ตารางที่ 4.1 แสดงข้อมูลปริมาณการบริโภคข้าวของประเทศผู้บริโภคข้าวรายใหญ่ของโลก ประเทศจีนและอินเดียเป็นประเทศผู้บริโภคข้าวรายใหญ่สองอันดับแรกของโลกมาโดยตลอดเนื่องจากมีจำนวนประชากรมาก สำหรับบางประเทศในทวีปเอเชียอย่างเช่น ไทย อินเดีย และเวียดนาม สามารถผลิตข้าวได้มากจนมีปริมาณผลผลิตเหลือจากการบริโภคภายในประเทศเพื่อส่งออก แต่ในขณะที่บางประเทศอย่างเช่น จีน อินเดีย อินโดนีเซีย บังคลาเทศ และ ฟิลิปปินส์ มีปริมาณการผลิตข้าวไม่เพียงพอแก่การบริโภคในบางปีทำให้ต้องนำเข้าข้าวจากต่างประเทศ

รูปที่ 4.1
ปริมาณการบริโภคข้าวสารของโลก

หน่วย: ล้านตัน

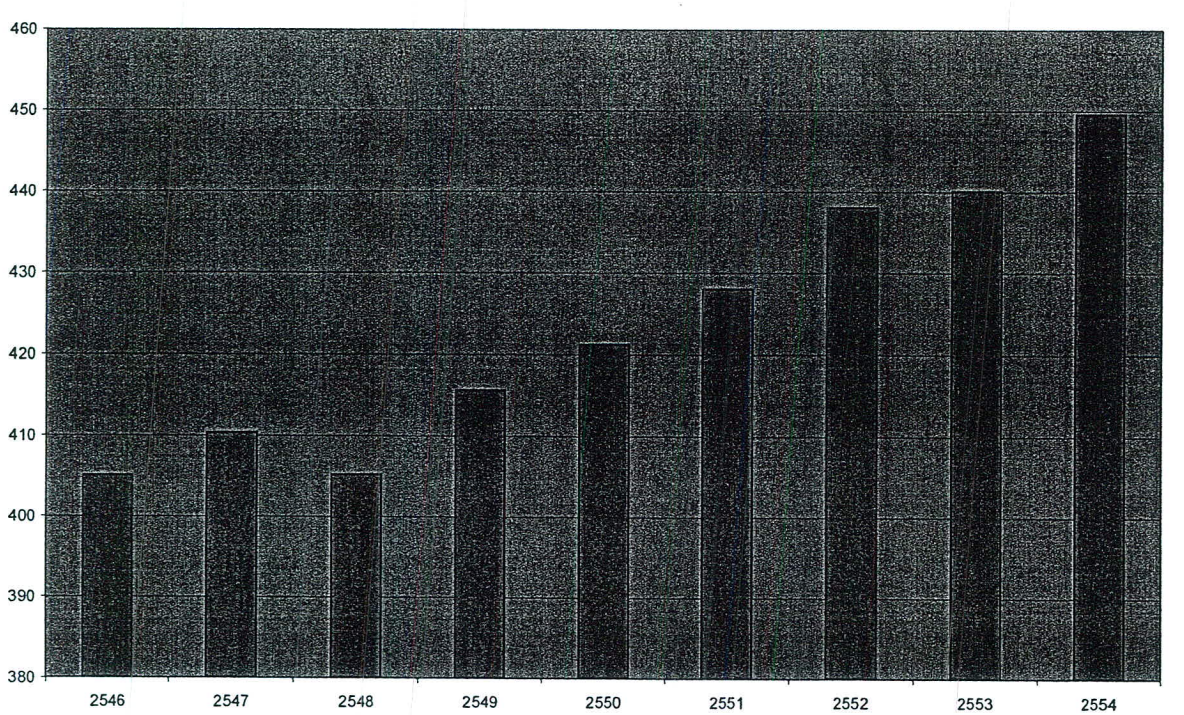

ที่มา: USDA's production, supply and distribution online

สำหรับแนวโน้มการบริโภคข้าวของโลกในอนาคตมีการศึกษาเอาไว้โดย บุญจิตและคณะ (2556) ได้อ้างถึงการคาดการณ์แนวโน้มการบริโภคข้าวของโลกในอนาคตโดย OECD-FAO Agricultural Outlook 2012[22] ว่าการบริโภคข้าวของโลกจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 1.3 ต่อปีในช่วงเวลาอีก 10 ปีข้างหน้า แต่อย่างไรก็ตามในงานศึกษาดังกล่าวคณะผู้วิจัยได้ทำการประมาณค่าความยืดหยุ่นอุปสงค์ต่อรายได้ของข้าวแล้วพบว่ามีค่าเท่ากับ -0.08 แสดงว่าข้าวเป็นสินค้าด้อย (inferior good) ทำให้มีการคาดการณ์ว่าปริมาณการบริโภคข้าวต่อหัวของโลกจะมีแนวโน้มลดลงทั้งนี้เนื่องจากรายได้ต่อหัวของโลกมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นส่งผลให้พฤติกรรมการบริโภคอาหารเปลี่ยนแปลง โดยความต้องการบริโภคคาร์โบไฮเดรตจากพืชลดลงแล้วหันไปบริโภคโปรตีนจากเนื้อสัตว์มากขึ้น

ตารางที่ 4.1
ปริมาณการบริโภคข้าวสารของโลกแยกรายประเทศ

หน่วย: ล้านตัน

	2546	2547	2548	2549	2550	2551	2552	2553	2554
จีน	135.70	132.10	130.30	128.00	127.20	127.45	133.00	134.32	135.00
อินเดีย	79.86	85.63	80.86	85.09	86.70	90.47	91.09	85.51	90.18
อินโดนีเซีย	36.50	36.00	35.85	35.74	35.90	36.35	37.10	38.00	39.00
บังคลาเทศ	26.10	26.70	26.90	29.00	29.76	30.75	31.00	31.60	34.00
เวียดนาม	17.45	18.23	17.60	18.39	18.78	19.40	19.00	19.15	19.40
ฟิลิปปินส์	9.55	10.25	10.40	10.72	12.00	13.50	13.10	13.13	12.90
เมียนมาร์	10.10	10.20	10.30	10.40	10.67	10.25	10.70	10.94	11.01
ไทย	9.46	9.47	9.48	9.54	9.78	9.60	9.50	10.20	10.50
บราซิล	8.10	8.69	8.86	8.46	7.93	8.25	8.40	8.48	8.40
ญี่ปุ่น	8.74	8.36	8.30	8.25	8.25	8.18	8.33	8.20	8.13
เกาหลีใต้	5.13	4.51	4.95	4.77	4.89	4.67	4.79	4.77	4.95
อื่นๆ	58.39	60.23	61.42	67.28	69.36	69.13	72.06	75.77	76.14
รวม	405.08	410.37	405.22	415.64	421.22	428.00	438.07	440.07	449.61

ที่มา: USDA's production, supply and distribution online อ้างใน สมพรและปรุฬ (2555)

ในด้านการผลิตข้าวของโลก จากข้อมูลของ USDA ในตารางที่ 4.2 แสดงให้เห็นว่าพื้นที่เก็บเกี่ยวข้าวของโลกในปี พ.ศ. 2554 มีประมาณ 1,000 ล้านไร่ ร้อยละ 90 ของพื้นที่การผลิตอยู่ในทวีปเอเชีย อินเดียเป็นประเทศผู้ปลูกข้าวอันดับหนึ่งของโลกโดยมีพื้นที่เก็บเกี่ยว 270 ล้านไร่ รองลงมาคือ จีน และอินโดนีเซียซึ่งมีพื้นที่เก็บเกี่ยว 182 ล้านไร่ และ 74 ล้านไร่ ตามลำดับ พื้นที่เพาะปลูกของทั้งสามประเทศนี้คิดเป็นร้อยละ 54.62 ของพื้นที่เพาะปลูกข้าวของโลก จากข้อมูลผลผลิตข้าวในตารางที่ 4.3 แสดงให้เห็นว่าผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้นจาก 399 ล้านตันข้าวสารในปี พ.ศ. 2545 เป็น 451 ตันข้าวสารในปี พ.ศ. 2554 หรือคิดเป็นเฉลี่ยร้อยละ 1.36 ต่อปี สังเกตได้ว่าปริมาณผลผลิตมีอัตราการขยายตัวที่สูงกว่าพื้นที่เพาะปลูกสะท้อนถึงการเพิ่มขึ้นของประสิทธิภาพในการผลิตข้าวของโลก สอดคล้องกับการศึกษาที่ผ่านมาส่วนใหญ่พบว่าการพัฒนาเทคโนโลยี

[22] http://dx.doi.org/10.1787/agr_outlook-*2012-en* (สืบค้นเมื่อ 1 กันยายน 2556)

ในภาคการเกษตรและการปฏิวัติเขียว (green revolution) ช่วยเพิ่มผลผลิตต่อไร่ของข้าวในประเทศผู้ผลิตข้าวทั่วโลก กอปรกับการพัฒนาระบบชลประทาน การนำเครื่องจักรกลการเกษตร การค้นพบข้าวพันธุ์ใหม่ การใช้เทคโนโลยีหรือวิธีการเพราะปลูกที่ประหยัดแรงงานส่งผลให้ผลิตภาพของแรงงานเพิ่มขึ้นด้วย นอกจากนั้นทิศทางการเพิ่มขึ้นผลผลิตยังเกิดจากกลุ่มประเทศละตินอเมริกาโดยเฉพาะบราซิลและอุรุกวัยขยายการผลิตข้าวเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม Mohanty *et al.* (2010) ชี้ให้เห็นว่าในปัจจุบันการเจริญเติบโตของผลผลิตต่อไร่เริ่มมีแนวโน้มลดลงโดยมีค่าเฉลี่ยน้อยกว่าร้อยละ 1 ในขณะที่การเพิ่มผลผลิตผ่านการขยายพื้นที่เพาะปลูกทำได้ยากยิ่งขึ้น จากข้อมูลในตารางที่ 4.2 จะสังเกตเห็นได้ว่าพื้นที่เก็บเกี่ยวข้าวของโลกเพิ่มขึ้นเฉลี่ยเพียงแค่ร้อยละ 0.89 ต่อปีเท่านั้นในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2545 ถึง 2554 ดังนั้นการผลิตข้าวของโลกในอนาคตต้องเผชิญกับข้อจำกัดและความเสี่ยง เช่น ปัญหาการขาดแคลนที่ดินและน้ำ สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม ภัยพิบัติธรรมชาติ รวมถึงการแย่งพื้นที่เพาะปลูกกับพืชพลังงาน

ตารางที่ 4.2
พื้นที่เก็บเกี่ยวข้าวของโลกแยกรายประเทศ

หน่วย: ล้านไร่

ประเทศ	2546	2547	2548	2549	2550	2551	2552	2553	2554
อินเดีย	252.50	265.00	264.38	271.25	275.00	273.56	275.00	242.50	266.88
จีน	176.25	165.68	177.37	180.29	180.86	180.74	182.50	185.50	186.38
อินโดนีเซีย	71.88	74.38	72.81	73.75	74.38	74.38	74.06	75.00	75.50
บังคลาเทศ	67.37	68.14	68.75	69.38	70.00	69.38	72.50	72.50	73.75
ไทย	63.49	64.47	62.47	63.88	64.19	66.25	66.75	68.13	66.69
เวียดนาม	46.64	46.68	46.56	45.71	45.02	46.33	45.95	45.81	46.38
เมียนมาร์	38.75	39.38	42.50	43.75	43.75	44.28	41.88	43.75	43.75
ฟิลิปปินส์	25.63	25.59	25.63	26.02	26.01	27.16	27.50	27.81	28.31
บราซิล	19.91	23.33	24.51	18.73	18.54	17.96	18.25	17.63	17.63
ปากีสถาน	13.91	15.38	15.75	16.38	16.09	15.94	18.13	17.50	13.13
USA	8.11	7.58	8.41	8.51	7.14	6.95	7.53	7.88	9.13
อื่นๆ	129.78	134.53	135.92	139.95	141.57	143.99	143.14	149.18	153.78
รวม	914.22	930.14	945.06	957.60	962.55	966.92	973.19	953.19	981.31

ที่มา: USDA's production, supply and distribution online อ้างใน สมพรและปรุฬ (2555)

ตารางที่ 4.3
ผลผลิตข้าวสารของโลกแยกรายประเทศ

หน่วย: ล้านตัน

	2546	2547	2548	2549	2550	2551	2552	2553	2554
จีน	124.31	122.18	112.46	125.36	126.41	127.20	130.22	134.33	136.57
อินเดีย	93.34	71.82	88.53	83.13	91.79	93.35	96.69	99.18	89.09
อินโดนีเซีย	33.00	33.00	35.00	35.00	35.00	35.30	37.00	38.10	36.37
บังคลาเทศ	24.31	25.19	26.15	25.60	28.76	29.00	28.80	31.00	31.00
เวียดนาม	21.04	21.53	22.08	22.72	22.77	22.92	24.37	24.39	24.99
ไทย	17.50	17.20	18.01	17.36	18.20	18.25	19.80	19.85	20.26
USA	6.71	6.54	6.42	7.46	7.11	6.09	6.29	6.55	7.13
ปากีสถาน	3.88	4.48	4.85	5.03	5.55	5.45	5.70	6.90	6.80
บราซิล	7.12	7.05	8.71	9.00	7.87	7.70	8.20	8.57	7.93
อื่นๆ	67.88	67.95	69.29	70.00	75.13	75.30	77.31	80.74	85.55
รวม	399.09	376.94	391.50	400.66	418.59	420.56	434.38	449.61	445.69

ที่มา: USDA's production, supply and distribution online อ้างใน สมพรและปรุฬ (2555)

เมื่อพิจารณาถึงปริมาณการส่งออกข้าวของโลกแล้วพบว่ามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยตลอด USDA ประมาณการว่าปริมาณการค้าข้าวของโลกมีจำนวน 35 ล้านตันในปี พ.ศ. 2554 อย่างไรก็ตามตลาดการค้าข้าวของโลกจัดว่าเป็นตลาดที่มีการซื้อขายเบาบาง (thin market) หากเปรียบเทียบกับปริมาณการผลิต ประเทศไทยเป็นประเทศผู้ส่งออกข้าวอันดับหนึ่งของโลกมาโดยตลอด แม้ในบางช่วงจะมีปริมาณส่งออกลดลงบ้างแต่ก็ยังครองตำแหน่งผู้ส่งออกข้าวอันดับหนึ่งเรื่อยมา ในระยะหลังพบว่าประเทศผู้ส่งออกข้าวรายใหม่อย่างเวียดนามและอินเดียมีแนวโน้มการส่งออกข้าวเพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก เมื่อพิจารณาส่วนแบ่งตลาดการค้าข้าวของโลกในรูปที่ 4.2 พบว่าประเทศไทยมีส่วนแบ่งตลาด 29.91% ในขณะที่ประเทศเวียดนาม อินเดีย สหรัฐอเมริกา และปากีสถานมีส่วนแบ่งรองลงมาคิดเป็น 19.94%, 11.96%, 9.26% และ 8.54% ตามลำดับ

ในด้านประเทศผู้นำเข้า จากข้อมูลในตารางที่ 4.4 พบว่าประเทศผู้นำเข้าข้าวรายสำคัญของโลกในปี พ.ศ. 2554 ได้แก่ อินโดนีเซีย ไนจีเรีย บังคลาเทศ อิหร่าน และฟิลิปปินส์ โดยมีปริมาณการนำเข้าข้าวสารเท่ากับ 2.78, 2.30, 1.48, 1.40 และ 1.20 ล้านตัน ตามลำดับ ตลาดผู้นำเข้าข้าวสารของโลกมีการกระจายตัวไปตามภูมิภาคต่างๆ อีกทั้งปริมาณการนำเข้าของแต่ละประเทศไม่สูงมากนักดังแสดงในรูปที่ 4.3 โดยจะพบว่าสัดส่วนการนำเข้าของประเทศอินโดนีเซีย ไนจีเรีย บังคลาเทศ อิหร่าน และฟิลิปปินส์ ในปี พ.ศ. 2554 มีประมาณ 8%, 7%, 4%, 3% และ 3% ตามลำดับ ส่วนที่เหลืออีกประมาณ 75% เป็นของประเทศผู้นำเข้ารายอื่นๆ ตลาดค้าข้าวของโลกจึงน่าจะเป็นตลาดของผู้ซื้อมากกว่าตลาดของผู้ขาย (สมพรและปรุฬ, 2555)

รูปที่ 4.2
ส่วนแบ่งตลาดการค้าข้าวของโลก

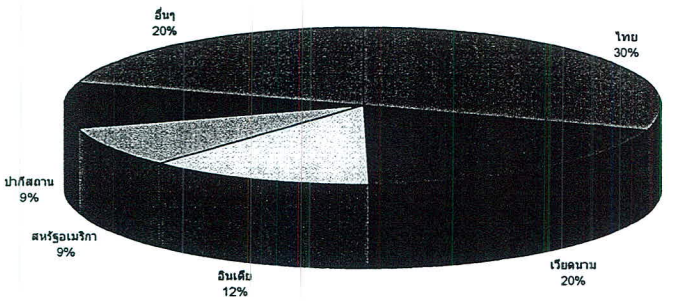

ที่มา: คำนวณจากข้อมูล USDA's production, supply and distribution online

รูปที่ 4.3
ส่วนแบ่งมูลค่าการนำเข้าข้าวของประเทศผู้นำเข้าที่สำคัญของโลก

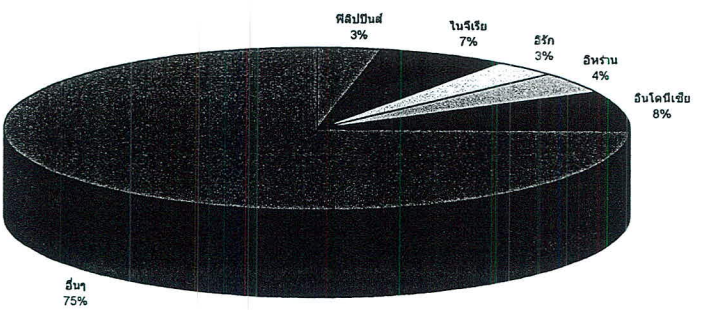

ที่มา: คำนวณจากข้อมูล USDA's production, supply and distribution online

สำหรับราคาข้าวในตลาดโลก พบว่าในช่วงทศวรรษที่ผ่านมามีการปรับตัวสูงขึ้นมากกว่า 1 เท่าตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากวิกฤตการณ์ราคาอาหารโลกในปี พ.ศ. 2551 จากข้อมูลในตารางที่ 4.5 จะเห็นว่าราคาข้าว US long grain no.2 4% เพิ่มสูงขึ้นจาก 284 เหรียญสหรัฐต่อตันในปี พ.ศ. 2546 มาเป็น 579 เหรียญสหรัฐต่อตันในปี พ.ศ. 2554 ในทำนองเดียวกัน สำหรับราคาข้าวขาว 5% ของไทยได้มีการปรับเพิ่มขึ้นจาก 198 เหรียญสหรัฐต่อตันในปี พ.ศ. 2546 มาเป็น 505 เหรียญสหรัฐต่อตันในปี พ.ศ. 2554 หรือปรับตัวขึ้นประมาณ 2.7 เท่า โดยมีราคาสูงสุดถึงตันละ 614 เหรียญสหรัฐในปี พ.ศ. 2551

ตารางที่ 4.4
ปริมาณนำเข้าข้าวสารของประเทศผู้นำเข้าที่สำคัญ

หน่วย: ล้านตัน

	2546	2547	2548	2549	2550	2551	2552	2553	2554
ฟิลิปปินส์	1.30	1.10	1.89	1.79	1.90	2.50	2.00	2.40	1.20
ไนจีเรีย	1.45	1.37	1.78	1.60	1.55	1.80	2.00	2.00	2.30
ซาอุดิอาระเบีย	1.15	1.50	1.36	0.96	0.96	1.17	1.07	1.07	1.10
อิรัก	0.67	0.89	0.79	1.31	0.61	0.98	1.09	1.14	1.15
อิหร่าน	0.90	0.95	0.98	1.50	1.50	1.43	1.47	1.00	1.40
เซเนกัล	0.75	0.85	0.52	0.60	0.70	0.86	0.72	0.69	0.80
แอฟริกาใต้	0.73	0.82	0.85	0.80	0.96	0.65	0.75	0.73	0.76
มาเลเซีย	0.50	0.70	0.75	0.89	0.80	1.04	1.09	0.91	0.99
อินโดนีเซีย	2.75	0.65	0.50	0.60	2.00	0.35	0.25	1.15	2.78
ไอเวอร์รีโคท	0.75	0.87	0.85	0.75	0.98	0.80	0.80	0.84	0.90
บราซิล	1.06	0.76	0.55	0.69	0.68	0.42	0.65	0.78	0.62
อื่นๆ	12.54	14.01	14.26	17.61	19.21	17.76	17.45	19.07	21.11
รวม	24.55	24.47	25.08	29.1	31.85	29.76	29.34	31.78	35.11

ที่มา: USDA's production, supply and distribution online อ้างใน สมพรและปรุฬ (2555)

ตารางที่ 4.5
ราคาข้าวสารส่งออกชนิดต่างๆของประเทศผู้ส่งออกรายสำคัญของโลก

หน่วย: เหรียญสหรัฐต่อตัน

	2546	2547	2548	2549	2550	2551	2552	2553	2554
US long grain No.2 4%	284	372	319	394	436	782	545	510	577
ข้าวขาวไทย 5%	198	240	285	304	325	682	555	492	549
ข้าวขาวเวียดนาม 5%	183	224	255	266	313	614	432	416	505
ข้าวขาวไทย 100%	201	244	291	311	335	695	587	518	565
ข้าวหอมมะลิไทย 100%	450	443	404	470	550	914	954	1045	1054
ข้าวนึ่งไทย 100%	200	247	285	300	332	722	619	532	563

ที่มา: USDA's production, supply and distribution online อ้างใน สมพรและปรุฬ (2555)

4.2 สถานการณ์การส่งออกข้าวของไทย

ประเทศไทยสามารถผลิตข้าวได้เพียงพอต่อความต้องการใช้ภายในประเทศประเทศและมีข้าวเหลือเพื่อส่งออกเป็นจำนวนมาก ระบบการตลาดของข้าวที่ทำหน้าที่ส่งผ่านข้าวเปลือกจากเกษตรกรไปจนกระทั่งเป็นข้าวสารส่งออกนั้นมีผู้เกี่ยวข้องจำนวนมากและการเชื่อมโยงกันหลายระดับดังแสดงในรูปที่ 4.4 โดยผู้มีบทบาทสำคัญในตลาดข้าวภายในประเทศคือ โรงสี ซึ่งนอกจากจะทำหน้าที่เป็นผู้แปรรูปข้าวเปลือกเป็น

ข้าวสารแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นผู้ซื้อ ผู้ขาย ผู้กักเก็บ และผู้กระจายสินค้าอีกด้วย โดยข้าวสารที่ออกจากโรงสีส่วนหนึ่งจะถูกเก็บไว้บริโภคในท้องที่ส่วนที่เหลือจะถูกส่งไปยังกรุงเทพฯซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าข้าวของประเทศ การขายข้าวของโรงสีมายังตลาดกรุงเทพฯนั้นอาจจะเป็นการขายโดยตรงจากโรงสีไปยังผู้ส่งออก หรือผ่าน "หยง[23]" ซึ่งทำหน้าที่เป็นคนกลางในการรวบรวมและประสานงานในการซื้อขายข้าวรวมถึงรับผิดชอบดูแลการส่งมอบข้าวให้เป็นไปตาม ชนิด ปริมาณ และคุณภาพที่ผู้ซื้อและผู้ขายตกลงกัน และมีการส่งมอบภายในเวลาที่กำหนด เมื่อผู้ส่งออกได้รับข้าวแล้วก็จะขายข้าวให้กับผู้ซื้อในต่างประเทศ การขายส่งออกข้าวส่วนใหญ่จะเป็นการขายผ่านบริษัทนายหน้าค้าข้าวในต่างประเทศ (broker) ซึ่งเป็นบริษัทขนาดใหญ่และมีเครือข่ายไปทั่วโลก บางบริษัทมีธุรกิจในเครือครบวงจรทั้งในด้าน การค้า การเงิน และโลจิสติกส์ ตลอดจนมีความได้เปรียบในด้านความสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ ตัวอย่างเช่น Schepens & Co. SA ในยุโรป Creed Rice ในสหรัฐอเมริกา และ Louis Dreyfus Commodities ในสิงคโปร์ เป็นต้น (บุญจิตต์และคณะ, 2556)

รูปที่ 4.4
ผู้เกี่ยวข้องและกิจกรรมในห่วงโซ่อุปทานของข้าวสารส่งออกของไทย

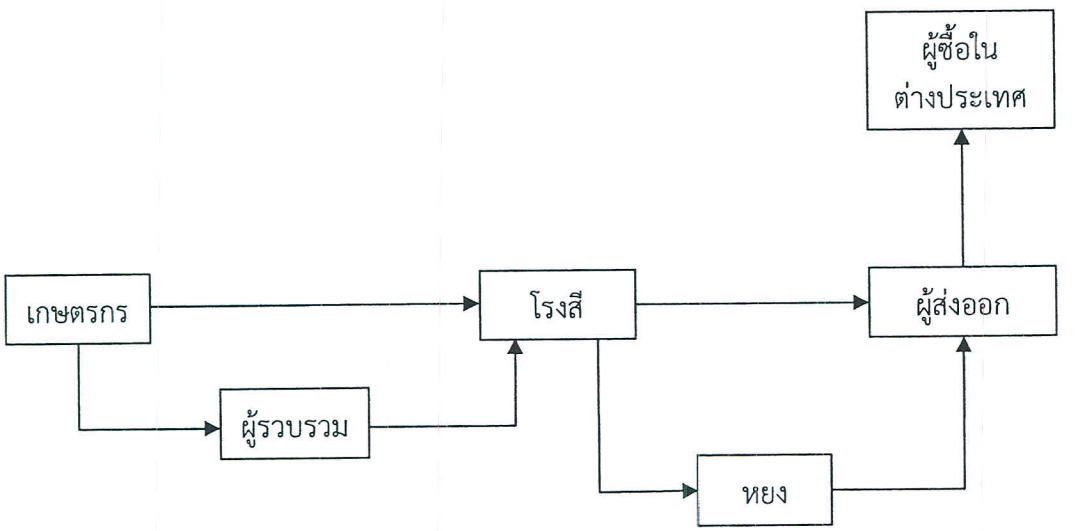

ในอดีตที่ผ่านมาประเทศไทยเป็นประเทศผู้ส่งออกข้าวอันดับหนึ่งของโลกมาโดยตลอด (ดูปริมาณและมูลค่าการส่งออกข้าวของไทยในตารางที่ 1.2 และ 1.3) ถึงแม้ว่าจะมีปริมาณข้าวส่งออกลดลงในบางปี นอกจากนั้นประเทศไทยยังสามารถส่งออกข้าวได้หลากหลายชนิด อาทิเช่น ข้าวขาวคุณภาพดี (100% และ 5%) ข้าวขาวคุณภาพปานกลางและต่ำ ข้าวหอมมะลิ และข้าวนึ่ง จากข้อมูลในตารางที่ 4.6 แสดงให้เห็นว่าในปี พ.ศ. 2555 ประเทศไทยส่งออกข้าวขาวในปริมาณที่มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 36.5 รองลงมาคือ ข้าวนึ่ง และข้าวหอมมะลิ โดยมีสัดส่วนคิดเป็นร้อยละ 30.4 และ 20.4 ตามลำดับ และยังพบอีกว่าประเทศไทยมีส่วนแบ่งปริมาณการส่งออกในส่วนของข้าวขาวคุณภาพต่ำ (ข้าวขาว 15-20% และ 25-35%) ค่อนข้างน้อย ข้าวส่งออกของไทยส่วนใหญ่เป็นข้าวคุณภาพสูง (ข้าวขาว 100% และ 5%)

---

[23] ในปี พ.ศ. 2554 มีร้านหยงอยู่ประมาณ 110 ราย โดยประมาณ 60 รายเป็นสมาชิกสมาคมค้าข้าวไทย

ตารางที่ 4.6
สัดส่วนปริมาณการส่งออกข้าวของไทยแยกตามชนิดข้าว

ประเภทข้าว	2550	2551	2552	2553	2554	2555
ข้าวขาวรวม	38.8	39.6	23.2	32.2	39.6	36.5
ข้าวขาว 100%	15.6	8.4	6.9	9.0	9.2	9.7
ข้าวขาว 5-10%	13.9	23.7	7.2	16.0	21.0	11.3
ข้าวขาว 15-20%	3.9	1.5	0.4	0.2	2.7	3.4
ข้าวขาว 25-30%	4.5	5.8	3.4	5.7	0.9	0.3
ข้าวหอมมะลิ	20.1	16.6	20.9	18.2	14.6	20.4
ปลายข้าว	16.1	12.2	17.0	11.3	10.9	9.8
ข้าวเหนียว	1.2	2.1	4.4	2.2	1.5	1.7
ข้าวนึ่ง	21.1	27.4	33.4	34.8	31.8	30.4

ที่มา: บุญจิตต์และคณะ (2556)

เมื่อพิจารณาการกระจายข้าวส่งออกของไทยไปยังภูมิภาคต่างๆของโลกแล้วพบว่า ประเทศไทยส่งออกข้าวไปยังทวีปแอฟริกามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 51.8 ในปี พ.ศ. 2555 รองลงมาได้แก่ ตะวันออกกลาง และ เอเชีย โดยมีสัดส่วนคิดเป็นร้อยละ 18.7 และ 16.9 ตามลำดับ ดังข้อมูลที่แสดงไว้ในตารางที่ 4.7 สังเกตพบว่าส่วนแบ่งปริมาณส่งออกข้าวของไทยไปยังอาเซียนลดลงจากปี พ.ศ. 2554 ค่อนข้างมากเนื่องจากผู้ส่งออกข้าวไทยจะต้องเผชิญกับการแข่งขันจากข้าวส่งออกจากเวียดนาม แต่อย่างไรก็ตามการส่งออกข้าวของไทยไปยังตลาดในทวีปแอฟริกาและตะวันออกกลางกลับมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ข้าวที่ประเทศไทยส่งออกไปยังตลาดเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นข้าวนึ่งมีคุณภาพดีและเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค คู่แข่งที่สำคัญของข้าวนึ่งส่งออกของประเทศไทยในภูมิภาคแอฟริกาและตะวันออกกลางคือข้าวนึ่งของประเทศอินเดีย

ตารางที่ 4.7
สัดส่วนปริมาณการส่งออกข้าวของไทยแยกตามแหล่งตลาดปลายทาง

หน่วย: ล้านตัน

	2551	2552	2553	2554	2555
เอเชีย	24.7	20.4	24.3	31.8	16.9
- อาเซียน	15.7	9.6	13.3	16.2	8.9
ตะวันออกกลาง	13.5	10.5	13.8	12.9	18.7
ยุโรป	7.9	6.9	5.3	4.6	4.1
แอฟริกา	46.4	53.5	49.0	44.0	51.8
อเมริกา	5.5	6.3	5.4	4.9	6.6
โอเชียเนีย	2.0	2.4	2.2	1.8	1.9
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

ที่มา: บุญจิตต์และคณะ (2556)

กล่าวโดยสรุปในด้านความต้องการบริโภคข้าวของโลกมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเนื่องจากจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นและเศรษฐกิจของประเทศในทวีปแอฟริกามีความเจริญเติบโตมากขึ้น อย่างไรก็ตามจากงานศึกษาส่วนใหญ่ที่พบว่าอุปสงค์ต่อข้าวมีความยืดหยุ่นต่อรายได้ติดลบหรือมีค่าใกล้ศูนย์แสดงว่าการบริโภคข้าวต่อหัวของประชากรโลกมีแนวโน้มลดลง เมื่อคนมีรายได้มากขึ้นจะเปลี่ยนพฤติกรรมไปบริโภคโปรตีนจากพืชหรือเนื้อสัตว์มากขึ้นเพื่อทดแทนคาร์โบไฮเดรตจากข้าว ในทางตรงกันข้ามอุปทานผลผลิตข้าวของโลกยังมีทิศทางที่ปรับตัวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องถึงแม้จะประสบกับความผันผวนอยู่บ้างอันเนื่องจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและแย่งพื้นที่ผลิตกับพืชพลังงาน การที่อุปทานผลผลิตข้าวของโลกปรับตัวสูงขึ้นเป็นผลมาจากการเพิ่มประสิทธิภาพและการพัฒนาเทคโนโลยีในกระบวนการผลิต กอปรกับการขยายพื้นที่เพาะปลูกของประเทศผู้ผลิตข้าวรายใหม่ในทวีปอเมริกาใต้ เช่น บราซิล อาร์เจนตินา และปารากวัย ดังนั้นจึงคาดการณ์กันว่าจะมีแรงกดดันทำให้ราคาข้าวในตลาดโลกเคลื่อนไหวในทิศทางที่อ่อนตัวลง (สมพรและปรุฬ, 2555)

สำหรับการผลิตและการส่งออกข้าวของประเทศไทย มีการคาดการณ์ว่าพื้นที่เพาะปลูกข้าวและผลผลิตข้าวจะเพิ่มสูงขึ้นเนื่องจากนโยบายรับจำนำข้าวของรัฐบาลที่กำหนดราคารับจำนำเอาไว้สูงกว่าราคาตลาดอย่างมาก และจะทำให้ปริมาณข้าวเปลือกในสต๊อกของรัฐบาลเพิ่มสูงขึ้นอีก จากรายงานโครงการรับจำนำข้าวเปลือกนาปี ปีการผลิต 2555/56 ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์พบว่า มีปริมาณข้าวเปลือกที่รับจำนำเอาไว้มากถึง 19.73 ล้านตัน[24] ในขณะที่แนวโน้มการส่งออกข้าวของไทยไปยังตลาดที่สำคัญอย่างอาเซียน และจีน มีแนวโน้มลดลงเนื่องจากการแข่งขันที่รุนแรงมากขึ้น ประกอบกับราคาข้าวในตลาดโลกมีทิศทางอ่อนตัวตัวลงอันเนื่องจากแรงกดดันทางด้านอุปสงค์และอุปทานดังที่กล่าวมาแล้ว ทิศทางการส่งออกข้าวของไทยจึงน่าจะอยู่ในช่วงขาลง จำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐบาลจะต้องบริหารจัดการอุปสงค์และอุปทานของข้าวภายในประเทศรวมถึงการระบายข้าวในสต๊อกเพื่อลดความสูญเสีย บุญจิตต์และคณะ (2556) เสนอว่ารัฐบาลควรจะสร้างโอกาสในการส่งออกข้าวให้มากขึ้นโดยเน้นสร้างคุณภาพการส่งออกข้าวและพัฒนาข้าวของไทยให้มีความแตกต่างคู่แข่งขัน และในขณะเดียวกันควรเน้นการใช้ข้าวสารภายในประเทศเพื่อการบริโภคโดยตรงและเพื่อการแปรรูปให้มากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามข้อเสนอแนะเชิงนโยบายดังกล่าวก็ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นๆ ซึ่งต้องการผลการศึกษาเชิงประจักษ์เพื่อนำมาสนับสนุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลการศึกษาทางด้านความยืดหยุ่นอุปสงค์ต่อข้าวส่งออกของไทยโดยประเทศคู่ค้า และการทดแทนกันระหว่างข้าวไทยกับข้าวของคู่แข่งขัน รวมถึงการตอบสนองทางด้านอุปทานข้าวส่งออกของคู่แข่งขัน สำหรับงานวิจัยนี้มีจะมีส่วนสำคัญและนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการค้าข้าวที่เหมาะสมของไทย ผลการศึกษาในบทที่ 5 จะแสดงผลการศึกษาเชิงประจักษ์ทางด้านอุปสงค์ต่อข้าวส่งออกของไทยและการแข่งขันที่ผู้ส่งออกข้าวไทยจะต้องเผชิญ และชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยมีอำนาจเหนือตลาดในการกำหนดราคาข้าวส่งออกประเภทใดและไปยังแหล่งปลายทางประเทศใดบ้าง ในกรณีที่พบว่าประเทศไทยมีอำนาจเหนือตลาดในการส่งออกข้าว การลดปริมาณการส่งออกข้าวและส่งเสริมการใช้ข้าวภายในประเทศและอาจจะรวมถึงการจำกัดพื้นที่เพาะปลูกน่าจะเป็นนโยบายที่เหมาะสมเพราะจะทำให้ราคาข้าวส่งออกสูงขึ้น และจะทำให้ประเทศไทยได้รับประโยชน์จากอัตราการค้าในที่สุด แต่ในกรณีตรงกันข้ามที่พบว่าประเทศไทยไม่มีอำนาจเหนือตลาดในการกำหนดราคาส่งออกข้าว นโยบายที่เหมาะก็ควรจะเป็นการลดต้นทุนการผลิตโดยการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาและการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเพิ่มความสามารถแข่งขันในตลาดโลกของข้าวไทย

---

24 www.baac.or.th/content-report.php (สืบค้นเมื่อ 27 สิงหาคม 2556)